

Марія ЛАДОНЕНКО

*аспірант Київського університету
імені Бориса Грінченка, мистецтвознавець*

МОНЕТНИЙ ЗНАК ЯК ІДЕНТИФІКАТОР БРЕНДУ БАНКНОТНО-МОНЕТНОГО ДВОРУ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

На більшість монет незалежної України нанесено крихітне зображення, розміром не більше одного міліметра, яке для загальної маси людей залишається непомітним або не зрозумілим і лише когорта спеціалістів скаже, що це не що інше, як знак Монетного двору. Цей невеличкий символ несе в собі важливу інформацію як про виробника, так і про країну загалом. Певною мірою він виступає елементом презентації Національного банку України та Банкотно-монетного двору, зокрема на міжнародній нумізматичній арені. Знак Банкотно-монетного двору Національного банку України являє собою цінність не лише тому, що дозволяє віднести монету до продукції конкретного монетного двору чи є запорукою якості, а й не в останню чергу завдяки естетичній складовій.

Незважаючи на достатню кількість публікацій вітчизняних і зарубіжних дослідників, присвячених історії монетного виробництва України, питанню виникнення та застосування монетного знаку Банкотно-монетного двору відведені виключно фрагментарні згадки як констатації його наявності як такого.

Мета статті — докладний всебічний аналіз процесу виникнення та використання монетного знаку в Україні, особливостей його побудови та розміщення на монетах, визначення знаку як однієї зі складових частини бренду Національного банку України.

Монетні знаки мають багату історію і завдячують своєю появою епосі античності. На монетах того часу серед розмаїття символів, зображень, своєрідних культурних кодів зустрічаються позначки, які можна назвати прототипами знаків монетних дворів. Традиційно вони являли собою номер майстерні чи ініціали майстра, першу літеру або сукупність літер для позначення назви міста-виробника чи імені місцевого правителя. Тоді подібні клейма символізували владу конкретного можновладця та міста, тобто визначали їх територіальну та державну приналежність.

Закладена традиція плавно перейшла до використання на середньовічних монетних дворах, що множились внаслідок феодалної роздробленості. Надалі в процесі вдосконалення технологічних можливостей обладнання монетних дворів кожне велике місто мало власне клеймо. Знак монетного двору та ініціали мінцмейстера (спеціаліста, відповідального за виготовлення монет) могли розміщатися як на аверсі або реверсі, так і на гурті монети. Подібний знак засвідчував якість, а також вказував на відповідального виробника для швидкої його ідентифікації, у разі якщо реальна якість продукції виявлялась нижчою. Але все ж іноді на монетах відсутній знак монетного двору та ініціали мінцмейстера — як правило, в кожному конкретному випадку для цього є свої причини: відсутність знаку як такого на монетному дворі, задум художників та скульпторів, пропуск операції нанесення знаку на зразковий штемпель (брак) тощо [1; 4; 5].

Наразі клеймо монетного двору використовує широке коло країн-емітентів. До списку монетних дворів, що на своїй продукції розміщують фірмовий знак, входить і Банкотно-монетний двір Національного банку України. Після отримання свідоцтва на знак для товарів і послуг та реєстрації промислового зразка у Державному патентному відомстві України, за розпорядженням Національного банку України від 8 червня 2000 р. № 225-р його почали розміщувати на пам'ятних та ювілейних монетах, медалях, а також іншій продукції за погодженням із Департаментом готівково-грошового обігу та замовником.

Як і емблеми інших монетних дворів світу, українське клеймо є монограмою, проте на відміну від більшості з них — без прив'язки до місцезнаходження двору, наприклад у вигляді першої літери у назві міста-емітента, де знаходяться виробничі потужності (найчастіше це пов'язано з необхідністю розрізнення наявних в країні декількох монетних дворів). Логотип Банкотно-монетного двору Національного банку України є виключенням, оскільки використовує складну символічну емблему, яка окрім буквеної інтерпретації пропонує оригінальне поєднання знаків, які є показником якості та зосереджують у собі оригінальні ознаки країни-виробника і випущеної продукції.

Походження цього клейма пов'язане з історією становлення Банкотно-монетного двору Національного банку України. Загальновідомо, що «наставником» у справі налагодження українського монетарництва став у 1995 р. Австрійський монетний двір, що не лише зумовило високу якість та стислі часові рамки монтажу обладнання, але й сприяло передачі молодим українським фахівцям цінного багаторічного досвіду ведення монетної справи. У результаті австрійська емблема, яка являє

собою монограму, створену з перших двох літер назви монетного двору *Munze Osterreich* (в перек. з нім. — Монетний двір Австрії), стала прототипом для створення проекту українського монетного знаку.

Автором ескізів та виконавцем досліджуваного нами клейма став головний художник-дизайнер відділу розроблення дизайну Монетного двору Національного банку України В. Дем'яненко. Розробник наповнив простий за нарисністю знак глибокою символічністю, ідеологічною зрілістю та естетично вивіреним дизайном, гарантувавши українському клейму достойне місце поряд з іншими світовими аналогами.

Даний знак, першопочатково задуманий автором виключно як клеймо Монетного двору, а на ділі затверджений як символ Банкотно-монетного двору Національного банку України, постає у двох варіантах: як логотип та фірмовий знак (рис. 1).

Логотип є складнішим за своєю виражальною можливістю і наноситься на супровідну продукцію, що випускає підприємство: упаковка, каталоги, періодичні видання тощо. Являє собою знак, вписаний у коло, ззовні обрамлений подвійною лінією в кольорах українського прапора. Внутрішня частина кола складається з чорного тла та білого зображення на ньому з натяком на об'єм за рахунок часткових блакитно-сірих затінь у місцях перетину ліній.

Розробник логотипу Банкотно-монетного двору закодував у зображенні знаки, що в сукупності цілісно позиціонують монетне виробництво, конкретного виробника, державну приналежність та культурні надбання.

В основу зображення логотипа покладено український, або козацький, скоропис кінця XVI — початку XVIII ст., який часто вважають письмовим відображенням українського бароко. Складну просторово-лінійну ритміку, притаманну українському скорописові, В. Дем'яненко інтерпретує та складає у вишукану монограму. За задумом художника, монограма українського логотипу складена з літер М, Д, У («монетний», «двір», «Україна»).

Витюваті переплетення логотипа, розроблені за аналогією до старокіївської орнаментальної в'язі, в процесі створення були спрощені, а подвійність лінії зведена до одинарності для полегшення сприйняття та запам'ятовуваності знаку.

Центр зображення виконано у формі ромбоподібного шестикутника — стилізованого зображення гривні київського типу, основної грошової одиниці Київської Русі XI–XIII ст. [1]. Її ж ми зустрічаємо в основі фірмового знаку Національного банку України, розробленого колегами В. Дем'яненка: В. Козаченком, В. Тараном, О. Харуком та С. Харуком.

Ескіз логотипу монетного двору
Національного банку України

Ескіз фірмового знака монетного
двору Національного банку України

«МОНЕТНИЙ»

«КВІТКА»

«ДВІР»

«КАРБУВАННЯ»

«УКРАЇНА»

«СТАРОКИЇВСЬКА В'ЯЗЬ»

«ГРИВНЯ»

«ТРИЗУБ»

Рис. 1. Ескіз логотипу та фірмового знака Монетного двору Національного банку України

Він є поєднанням символічного зображення архітектурних деталей оздоблення центральної споруди банку та гривні, втілюючи в собі головну ідею знаку — ідею охорони та примноження золотого запасу держави. Емблема є зображенням двох грифонів на невеликих консолях, розміщених один навпроти одного. Їх розправлені крила з'єднуються по центру емблеми, утворюючи посередині вільну площину, де знаходиться стилізоване зображення давньоруської гривні, внизу — напис у три рядки: «Національний банк України».

Описана аналогічність використання в центрі композиції монетної гривні київського типу на двох вищезазначених логотипах небезпідставна. Як історична попередниця сучасної української валюти вона цілком може бути символом як банківництва, так і монетарництва.

Повторюючись графічно на обох емблемах, вона стає логічною ознакою однієї структури, символізуючи підпорядкування Банкнотно-монетного двору Національному банку України.

Символічно насичений логотип Монетного двору Національного банку України має й іншу асоціативну інтерпретацію: лінійне зображення нагадує квітку, а саме бутон лілії, що знову повертає нас до античної міфології, де лілія — атрибут богині Юнони. Римляни вважали цю квітку символом надії і розміщували її зображення на монетах на знак очікування народом благ від царя [2]. Традиція зображення цієї квітки на монетах (і не тільки) в різних країнах світу в Україні має ліричне забарвлення, означаючи витончений смак та тендітну красу.

У зображенні логотипа міститься ще один графічний знак — карбування. Це спрощене зображення молотка, яким користуються для ручного карбування монет: заготовка вкладається у стальний прес, де розміщений карбувальний штамп з об'ємним зображенням, яке завдяки силі удару переноситься на монету.

Головним по впізнаваності складовим елементом логотипу є тризуб — державний символ України, що бере своє походження з подібної монограми на гербі київського князя Володимира Великого та зустрічається на монетах тих часів [7].

Фірмовий знак розроблено значно лаконічнішим, ніж логотип, з огляду на його багатократне зменшення при нанесенні на монети — для зручності сприйняття. Однак основні риси та символічна наповненість збережені у повному об'ємі.

Вперше монетний знак знаходимо на аверсі ювілейної монети «Білгород-Дністровський» (рис. 2) серії «Стародавні міста України», котру введено в обіг 29 травня 2000 р. Монета присвячена 2500-річчю міста, заснованого у VI ст. до н. е. давніми греками як місто-держава Тіра, що було головним економічним і культурним центром Північного Причорномор'я і де випускались золоті, срібні та мідні монети. Тобто фактично до цього часу клеймо виробника на монетах незалежної України було відсутнє.

Деталізуючи зовнішній вигляд монети, зазначимо розміщення на аверсі малого Державного герба України, стилізованих написів: «2000», «Україна», «5 гривень» в два рядки та логотипу Монетного двору Національного банку України, закомпонованих на фоні гербового картуша в обрамленні грецького меандру. На реверсі зверху півколом розміщено напис «Білгород-Дністровський», нижче зображено Акерманську фортецю XV ст. з боку Цитаделі та Комендантської вежі. Під зображенням в два рядки зазначено ювілейну дату міста: «2500 РО-

Рис. 2. Монетний знак Банкотно-монетного двору Національного банку України на аверсі ювілейної монети «Білгород-Дністровський» серії «Стародавні міста України»

КІВ». По нижньому краю монети півколом розміщено зображення герба Акермана серед монет Тіри IV ст. до н. е. — III ст. н. е. [3].

З травня 2000 р. ми зустрічаємо розміщення знаку Банкотно-монетного двору на аверсах як обігових (під правою частиною орнаменту з дубового листа та колосків), так і пам'ятних монет (зазвичай у нижній частині монети, залежно від композиційного рішення, цілісності зображення, єдності характеру всіх елементів та стильової спрямованості). Виключенням є срібні монети, де логотип разом із зазначенням металу, його маси і проби розміщується на гладкому гурті монети. Зображення фірмового знаку вводиться у композицію монети ще на початкових етапах розробки (ескіз, модель) і є повноцінною її частиною, в деяких випадках сполучаючись із зображенням настільки, що стає непомітним, а в інших — навпаки, виступаючи достатньо вагомим акцентом¹.

Відповідно до вищезазначеного, можна говорити про те, що фірмовий знак, нанесений на українські монети років незалежності, за час свого побутування закріпив позиції та став невід'ємною частиною продукції Банкотно-монетного двору України. Наявність знаку стала запорукою стабільної якості монетного продукту, підвищує рівень зацікавленості нумізматів у колекціонуванні таких зразків монетного мистецтва та говорить про зрілу кампанію з популяризації бренду Національного банку та його структурних підрозділів як в Україні, так і за її межами.

¹ У процесі написання статті використано матеріали, надані головним художником-дизайнером відділу розроблення дизайну Монетного двору Національного банку України В. Дем'яненко та заступником начальника відділу нумізматичної продукції та маркетингу В. Сузанською.

Бібліографія

1. Дорофеєва Н.В. З історії грошей України [Текст] / Н.В. Дорофеєва, З.М. Комаринська. — Львів : Львів. банківський ін-т НБУ, 2000. — 165 с.
2. Бирюков П.И. Монеты мира : занимательные факты, рекорды, легенды [Текст] / П.И. Бирюков. — М. : Эксмо, 2012. — 320 с.
3. Банкноти і монети України [Електронний ресурс] : електронна версія журналу — К. : Нац. банк України, 2015. — № 19. — 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).
4. Зварич В. Нумізматика : довідник [Текст] / В. Зварич, Р. Шуст. — Тернопіль ; Львів : Держ. книжково-журнальне вид-во «Тернопіль», Львів. держ. ун-т ім. І. Франка, 1998. — 464 с.
5. Иглтон К. Деньги : история цивилизаций [Текст] / К. Иглтон, Д. Уильямс ; пер. с англ. А. Гарькавого. — М. : Фаир, 2011. — 272 с.
6. Розпорядження першого заступника голови Національного банку України «Про розміщення логотипа Монетного двору» від 8.06.2000 № 225-р [Копія] / Нац. банк України. — К., 2000. — [1] арк.
7. Українська символіка : народознавчий аспект : навч. посібник [Текст] / Біда О.А., Берладин О.А., Бугакова Л.О. [та ін.]. — Умань : УДПУ, 2008. — 224 с.

Марія Ладоненко. Монетний знак як ідентифікатор бренду Банкотно-монетного двору Національного банку України

Анотація. На основі аналізу світових аналогів емблем монетних дворів світу досліджено зображення знаку Банкотно-монетного двору Національного банку України, акцентовано увагу на високому виражальному, естетичному та знаково-символічному рівні виконання, лаконічності оформлення. Висвітлено історію створення та використання монетного клейма незалежної України як однієї зі складових частин бренду Національного банку. Відстежено еволюційне перетворення родових знаків і етнокультурних символів, що стали фундаментальними для побудови даного знаку. В якості зразків запропоновано авторські зображення логотипу та фірмового знака, що розшифровують монограму і символічну наповненість об'єкту дослідження як невід'ємної частини ідентифікації українського монетного виробництва.

Ключові слова: монетний знак, монетне клеймо, емблема монетного двору, логотип монетного двору, монограма.

Мария Ладоненко. Монетный знак как идентификатор бренда Банкотно-монетного двора Национального банка Украины

Аннотация. На основе анализа мировых аналогов эмблем монетных дворов мира исследованы изображения знака Банкотно-монетного двора Национального банка Украины, акцентировано внимание на высокий выразительный, эстетический и знаково-символический уровень исполнения, лаконичность оформления. Отражена история создания и использования монетного клейма независимой Украины как одной из составных частей бренда Национального банка. Отслежено эволюционное преобразование родовых знаков и этнокультурных символов, ставших фундаментальными для построения данного знака. В качестве образцов предложено авторское изображение логотипа

и фирменного знака, которые расшифровывают монограмму и символическую наполненность объекта исследования как неотъемлемой части идентификации украинского монетного производства.

Ключевые слова: монетный знак, монетное клеймо, эмблема монетного двора, логотип монетного двора, монограмма.

Maria Ladonenko. The monetary mark as a brand identifier of the Banknote Printing and Minting Works of the National Bank of Ukraine

Summary. The image of the monetary mark of the Banknote Printing and Minting Works of the National Bank of Ukraine has been studied based on the emblems analyses of the world Mints. The attention has been paid to highly expressional, aesthetic, sign and symbolic performance level as well as design conciseness. It has been highlighted the history of creation and use of monetary stamp of independent Ukraine as one of the components of the National Bank brand. It has been tracked the evolutionary transformation of ancestral marks and ethno-cultural symbols that have become fundamental for the construction of marks. The author's logotype image and trademark have been proposed as examples which decode the monogram and the symbolic filling of the researched object as an integral part of Ukrainian coin production identification.

Keywords: the monetary mark, the monetary stamp, the emblem of Mint, the Mint logotype, the monogram.